

KWISPELLEZEN. WAT EEN HOND KAN BETEKENEN VOOR LEESMOTIVATIE

COOSJE VAN DER POL & JESSICA VAN DEN HURK

SAMENVATTING

Voor sommige kinderen is lezen moeilijk, frustrerend of zelfs ronduit ongemakkelijk, zeker wanneer ze hardop moeten lezen in de klas. Onzekerheid over wat de leerkracht ervan vindt, opmerkingen van klasgenoten, leerlingen die gniffelen, dit helpt allemaal niet wanneer leren lezen moeite kost. Een voorleeshond zegt niets en is een en al oor. Voorlezen aan een lieve, geduldige en aandachtig luisterende hond kan bijzonder motiverend werken voor kinderen die achterblijven in de leesontwikkeling, faalangstig zijn bij het voorlezen in de klas, of moeite hebben zich op de leestaak te focussen. Door contact met een hond ervaren kinderen minder stress. Een hond luistert immers zonder oordeel en geeft een kind nooit het gevoel dat het faalt. De Bibliotheek Midden-Brabant en Stichting Hulphond Nederland ontwikkelden ‘Kwispellezen. Beestachtig goed lezen met een hond’. Deelnemende kinderen ervaren een toename in zelfvertrouwen en in leesmotivatie, twee belangrijke voorwaarden voor de ontwikkeling van leesvaardigheid.

1 INLEIDING

Een omgeving waarin je je vrij voelt om te proberen, geen kritiek klinkt en je gezien wordt als een competente en zelfstandige lezer biedt beginnende lezers kansen om zich verder te ontwikkelen. We hoeven maar terug te denken aan onze eigen kindertijd waarin we voorlezen aan een knuffel of een pop. Dat deden we uit onszelf

en het leek volkomen vanzelfsprekend. Nu zouden we dat een authentieke leestaak noemen. Het voorlezen aan een hond werkt op vergelijkbare wijze. Net als een knuffeldier of pop zegt hij niets. De hond luistert en geniet van de aandacht en het gezelschap. Maar anders dan een knuffel zal de hond dat ook laten merken. Zijn aanwezigheid vormt een positieve stimulans waardoor het zelfvertrouwen van kinderen kan groeien. Samen met het plezier dat een kind beleeft aan het voorlezen en de extra tijd dat het lezend doorbrengt, zijn dat belangrijke voorwaarden voor de ontwikkeling van leesvaardigheid. Voorlezen aan honden is dus een vorm van mens-dierinteractie waarvan kinderen kunnen profiteren.

Vanuit dit idee ontwikkelden de Bibliotheek Midden-Brabant en Stichting Hulphond Nederland 'Kwispellezen', waarbij kinderen uit groep 3 en 4 die door de school worden aangemerkt als 'zwakke lezers', faalangstig zijn, of moeite hebben zich op de leestaak te concentreren voorlezen aan een getrainde therapiehond.

2 ACHTERGROND

De rol van de hond in Kwispellezen is essentieel: de hond is belangstellend, maar oordeelt niet en dat is belangrijk voor kinderen die onzeker zijn over hun leesvaardigheid. Kinderen ervaren een onvoorwaardelijke acceptatie door de hond (Friesen, 2010). Door de aanwezigheid van een speciaal getrainde hond blijken deelnemers aan therapieprogramma's, bijvoorbeeld gericht op gedragsproblematiek, meer betrokken bij het programma en staan ze er meer voor open (Borgi & Cirulli, 2016). Bovendien kan een hond de stemming en de energie in een ruimte doen veranderen (Jalongo, Astorino, & Bomboy, 2004). Een vriendelijke, goed opgevoede hond werkt als een sociaal bindmiddel: hij zorgt voor gespreksstof, laat ons lachen en appelleert aan onze zorgzaamheid.

De laatste twintig jaar ontstonden er wereldwijd initiatieven rond voorleeshonden. Een evaluatie van het Amerikaanse R.E.A.D.-programma (Reading Education Assistance Dogs, in 1999 gestart als eerste in zijn soort) toont dat alle betrokken partijen voordelen ervaren: kinderen voelen zich meer op hun gemak en zelfverzekerder tijdens het lezen, leerkrachten beschikken over een aantrekkelijke manier om leerlingen die moeite hebben met lezen te helpen, ouders merken dat hun kind gemotiveerder raakt en de begeleiders van de honden zien hoe kinderen zich sessie na sessie ontwikkelen (Lane, 2013).

Voorlezen aan een hond vinden de meeste kinderen leuk en spannend. Wanneer ze mogen kiezen, nemen ze liever deel aan een leesactiviteit met dier dan zonder (Siegel, 2004). Kinderen die meedoen aan een leesprogramma met een hond zijn benijdenswaardig in de ogen van andere kinderen. Anders dan de meeste kinderen

vinden volwassenen het vaak vreemd dat een hond kan helpen om een betere lezer te worden. Voor wie er niet mee bekend is, staat voorlezen aan een hond mijlenver af van gangbare verwachtingen en normen met betrekking tot leren (Rogoff, 2003). Een onconventionele benadering biedt echter nieuwe mogelijkheden en kansen. Een leesgroepje met een hond is wezenlijk anders dan een zonder hond: er gelden andere gebruiken (zoals een stevige knuffel als begroeting) en verwachtingen (zoals een niet-schoolse benadering van lezen). Kinderen kunnen daardoor uit hun rol van 'zwakke lezer' stappen en zichzelf anders gaan zien: niet als iemand met een leesprobleem, maar als gewaardeerd lid van een uniek team. Lezen met een hond biedt dus andere gedragsmogelijkheden, ruimte voor spontaniteit en daardoor totaal nieuwe interactiepatronen (Ehriander, 2016).

3 RESULTATEN VAN LEESPROGRAMMA'S MET HONDEN

Hall, Gee en Mills (2016) zetten de resultaten van 48 wetenschappelijke onderzoeken naar het voorlezen aan honden op een rij en concludeerden dat er bewijs is dat leesprogramma's met honden effectief zijn om leesprestaties te bevorderen.¹ Twee studies vallen op vanwege respectievelijk het gebruik van een controlegroep en een vergelijking tussen hond en knuffeldier. Een onderzoek met ruim honderd deelnemers op een school in Zuid-Afrika (Le Roux, Swartz, & Swart, 2014) onder zevenjarigen met een zwakke leesvaardigheid kent drie interventiegroepen die respectievelijk voorlezen aan een hond, een volwassene en een teddybeer. De controlegroep volgde het reguliere onderwijs. De kinderen die voorlezen aan de hond scoorden significant hoger op begrijpend lezen dan kinderen in de andere groepen.² Dit voordeel hadden de kinderen die voorlezen aan de hond ook nog acht weken na de interventie. In de tweede studie keken Duitse onderzoekers eveneens naar zwakke zevenjarige lezers vanuit de vraag of er verschil is tussen voorlezen aan een therapiehond en aan een levensgrote pluchen lookalike van deze hond (Heyer & Beetz, 2014). De leerlingen die voorlezen aan de echte hond haalden significant hogere scores voor begrijpend lezen dan de leerlingen die voorlezen aan de pluchen hond. Bovendien bleef hun begrijpend lezen vooruitgaan tijdens de zomervakantie,

- 1] Wetenschappelijk onderzoek naar het voorlezen aan honden staat nog in de kinderschoenen, zoals blijkt uit de doorgaans beperkte methodologische kwaliteit van de studies die Hall et al. (2016) analyseerden. De auteurs merken dan ook op dat, hoewel er aanwijzingen zijn dat het voorlezen aan honden leidt tot grotere leesvaardigheid, de empirische basis daarvoor nog niet zo sterk is.
- 2] Lamkin (2017) merkt in haar overzichtsstudie op dat onderzoek naar vloeiend lezen met een therapiehond vergelijkbare resultaten heeft gegeven. Voorlezen aan een therapiehond kan, indien dit plaatsvindt naast het gangbare geletterdheidsonderwijs, betere resultaten geven op het vlak van vlotheid dan voorlezen zonder therapiehond.

doorgaans een periode waarin de leesvaardigheid zich niet verder ontwikkelt of zelfs achteruitgaat.

Onze ervaringen met Kwispellezen, gebaseerd op metingen voorafgaand aan en na afloop van de leesinterventie met de hond, bevestigen dat het voorlezen aan een therapiehond positieve effecten heeft op het lezen. Kinderen, ouders, leerkrachten en de voorleesbegeleider rapporteerden op een vijfpuntschaal dat kinderen meer en beter zijn gaan lezen en dat hun houding ten opzichte van lezen (thuis en op school) positiever is geworden. Dit concluderen we ook uit de logboekjes die kinderen en hun ouders bijhouden gedurende de acht weken waarin ze deelnemen aan Kwispellezen. We mogen er dus van uitgaan dat programma's met een voorleeshond, mits ze zijn opgezet zoals in de literatuur beschreven, een aantoonbaar positief effect kunnen hebben op de leesvaardigheid van kinderen.

4 MOTIVERENDE MECHANISMEN VAN EEN VOORLEESPROGRAMMA MET EEN HOND

Voordat we ingaan op wat de hond precies doet voor de ontwikkeling van leesvaardigheid is het goed nogmaals te benadrukken wat hij niet doet: hij zegt niets, en hij lacht niet uit, wat in een klas vrijwel niet te voorkomen is.

Goed opgevoede honden hebben een kalmerend effect op mensen. In de aanwezigheid van een vriendelijke hond gaat de hartslag omlaag, neemt de bloeddruk af en daalt het fysieke stressniveau (Friedmann, Katcher, Thomas, Lynch, & Messent, 1983; Friedmann, 2000). Friedmann vergeleek het fysieke stressniveau van kinderen die hardop voorlezen aan een hond met dat van kinderen die hetzelfde deden zonder hond. De kinderen die voorlezen aan de hond waren daarbij duidelijk in het voordeel en kenden minder spanning bij het uitvoeren van de taak. Door fysieke spanning en stress voelt een persoon zich niet alleen oncomfortabel, maar ook incompetent. Dit leidt tot een negatiever zelfbeeld en minder zelfvertrouwen. Spanning en stress staan leren in de weg, terwijl een hond geruststelt en motiveert. In de aanwezigheid van een hond maken mensen het hormoon oxytocine aan, dat een gerust gevoel geeft (Grajfoner, Harte, Potter, & McGuigan, 2017; Odendaal & Meintjes, 2003). Programma's met een therapiehond kunnen dus het welzijn en de stemming van de deelnemer verbeteren (Grajfoner et al., 2017). Daar komt nog bij dat een therapiehond is getraind om langdurig stabiel gedrag te vertonen, zodat kinderen elke sessie opnieuw profiteren van deze effecten.

Kinderen ervaren dat de hond er onvoorwaardelijk voor hen is en emotionele steun biedt. Samen met de positieve fysieke effecten die het dier op het kind heeft, zorgt deze emotionele steun voor een geschikte context om te oefenen en te leren.

Het dier bezorgt het kind een positief gevoel zodat het meer openstaat voor leren en zich langer kan concentreren.

Interesse is essentieel voor motivatie. Wanneer een kind geen individuele interesse heeft voor een taak kan situationele interesse worden gecreëerd (Flowerday, Schraw, & Stephens, 2004). Dit kan door iets waarvoor een kind belangstelling heeft, zoals een hond, te verbinden met een minder aantrekkelijke taak. Effectieve leesbevorderingsprogramma's maken gebruik van deze situationele belangstelling (Ritter, Barnett, Denny, & Albin, 2009). Aanvankelijk zorgt de hond voor interesse om te lezen: dankzij hem is het leesmomenet iets om naar uit te kijken. De hond geeft kinderen een gevoel dat ze 'het kunnen' en dat is goed voor hun zelfvertrouwen. In veel gevallen leidt deze interesse tot motivatie (Hall, Gee, & Mills, 2016; Lamkin, 2017). Het kind is zichzelf gaan zien als een lezer en heeft de hond daarbij niet meer nodig.

Wanneer iemand veel vertrouwen heeft in de eigen effectiviteit is die persoon gemotiveerder om een taak uit te voeren en heeft hij een grotere kans op slagen (Schunk & Pajares, 1997; Henk & Melnick, 1995). Het beeld dat een kind van zichzelf heeft als lezer bepaalt of het het lezen opzoekt of juist ontwijkt. Vanaf het moment dat kinderen succes ervaren bij het lezen en het zien als een positieve onderneming groeit het gevoel van competentie en de motivatie om te lezen.

5 DE POSITIE VAN DE HOND IN DE SOCIALE LEEROMGEVING

Het voorlezen aan een hond kunnen we bekijken als een speciaal soort sociaal constructivisme (Lamkin, 2017). In zijn leertheorie legt Vygotsky (1978) de nadruk op sociale interactie en uitdagende leersituaties. Het is interessant om te zien wat er gebeurt wanneer we, hypothetisch, een hond toevoegen aan Vygotsky's sociale leeromgeving. Levinson (1972) stelde immers vast dat kinderen andere mensen, zelfs een vriend, zien als een oordelende partij. Een hond is dat nooit, hij zorgt bij een moeilijke taak enkel voor steun en comfort. Kinderen zien de hond volgens Levinson als een maatje. Ze weten dat de hond hen niet letterlijk begrijpt, maar hij biedt wel non-verbale steun en het gevoel gehoord en begrepen te worden. In een sociale leeromgeving met een hond neemt een kind de positie in van wat Vygotsky de 'meer ervaren ander' noemt (Lamkin, 2017). Dat is een prikkelend idee, want doorgaans bevindt het lerende kind zich in een positie ondergeschikt aan een 'meer ervaren ander' (een volwassene of een ouder kind). Maar wanneer het over lezen gaat is het kind meer ervaren dan de hond die niet kan lezen en dat ook nooit zal leren. Van ouders van Kwispellezen-deelnemers hoorden we dat hun kind thuis voor het eerst ging voorlezen aan een broertje, zusje of huisdier. Dit is een duidelijke

aanwijzing dat de situationele interesse die is ontstaan dankzij de hond is veranderd in intrinsieke motivatie: kinderen gaan meer uit zichzelf lezen, beginnen zichzelf te zien als ‘meer ervaren ander’, waardoor het zelfvertrouwen (*self-efficacy*) en de motivatie groeien. Dit is ook een essentieel onderdeel van de sociaal-cognitieve theorie van Bandura (1986). Kinderen zien zichzelf in de positie van ‘leerkracht van de hond’. Ze imiteren de leerkrachtrol en ervaren dat hen dat de aandacht van de hond oplevert. De leesomgeving met de hond motiveert tot lezen en vormt een stimulans om dat gedrag vol te houden en steeds verder te ontwikkelen.

Ook blijkt dat kinderen de aandachtige luisterhouding van de hond overnemen wanneer ze zelf worden voorgelezen of dat ze dat verwachten van hun toehoorders. We hoorden van de vader van een Kwispellezen-deelnemer dat hij thuis de rol van voorleeshond moest spelen: stilzitten, zwijgen, goed luisteren en niet weglopen.

De interactie tussen kind en hond bevat zowel kenmerken van de gelijkwaardige omgang tussen leeftijdsgenoten als van de hiërarchische relatie tussen volwassene en kind. Het kind is de gelijke van de hond (maatjes), maar op hetzelfde moment ook zijn meerdere (Melson, 2005). Bij Kwispellezen zien we het kind in de leidende rol stappen wanneer het de hond aan de lijn naar de voorleesruimte voert en zegt dat hij mag gaan zitten. De wandeling met de hond naar de voorleesruimte geeft het kind controle over de gebeurtenissen en biedt gelegenheid zich te concentreren op wat er gaat komen. Eenmaal gesetteld met de hond als toehoorder steekt zelfs de zwakste lezer met kop en schouders boven het ongeletterde dier uit. Dit geeft het kind het gevoel dat het competent is, waardoor het positiever over zichzelf denkt. Dit gevoel van *empowerment* (Serra Smith, 2009) illustreert ook Noble (2016) met een citaat van een kind over schoolhond Rover: ‘Ik ben groter dan hij, ook al ben ik nog maar vier’. Nog een voorbeeld van hoe de positie van ‘meer ervaren ander’ een kind kan doen groeien, is dat van een jongen die worstelde met begrijpend lezen omdat hij zijn aandacht er niet bij kon houden. De voorleesbegeleider vertelde hem dat de hond moeite had met stilzitten en luisteren en vroeg het kind de hond daarbij te helpen door langzaam tot drie te tellen voor hij begon met lezen. Het kind complimenteerde de hond wanneer die stil zat. Door het kind nadrukkelijk in de positie van de ‘meer ervaren ander’ te plaatsen, leerde de jongen iets over zijn eigen gedrag (Friesen & Delisle, 2012).

In een leeromgeving waarin de rollen zijn omgedraaid en een zwakke lezer de positie van de meest ervaren inneemt, voelen kinderen zich vrij om te proberen. Kinderen die aan een hond voorlezen hebben een positiever beeld van zichzelf als lezer (Heyer & Beetz, 2014), schatten hun eigen kunnen hoger in, hebben het idee dat hun leesvaardigheid toeneemt en kijken uit naar het lezen van moeilijkere boeken (Treat, 2013).

6 KAN IEDERE HOND DAT?

Dat kinderen kunnen lezen en honden niet is vanzelfsprekend. Maar daarbij gaan we voorbij aan het feit dat een therapiehond dankzij zijn genetische kenmerken én een uitgebreide opleiding wel degelijk over een specifieke vorm van leesvaardigheid beschikt. Hij is in staat het kind en zijn behoeften 'te lezen'. De hond bekijkt het kind aandachtig en probeert te lezen wat het wil of nodig heeft (Albuquerque, Guo, Wilkinson, Savalli, Otta, & Mills, 2016; Horowitz, 2015).

Al lijkt het gemakkelijk, op een kussen liggen luisteren, de hond is wel degelijk aan het werk. Noble (2016) merkt op dat leeshond Rover aan de kinderen werd voorgesteld als een nieuwe *medewerker* van de school. Het schoolteam wilde dat de kinderen begrepen dat de hond op hun school is om een taak te vervullen. Om na te gaan of therapiehonden geschikt zijn voor hun taak worden ze onder meer getest op het verdragen van fysiek contact. Ook heeft een therapiehond bewezen dat hij goed visuele en auditieve prikkels kan verwerken. Dit wordt tijdens de opleiding getraind door bijvoorbeeld een winkelcentrum, markt of sportkantine te bezoeken. Bovendien beschikt een therapiehond over een optimaal herstelvermogen, de tijd die nodig is om te herstellen van alle verleidingen en prikkels die hij tegenkomt. Bij Kwispellezen is dit van groot belang, omdat er rond het voorlezen veel activiteit is: van gezinsleden en vriendjes die meekomen tot nieuwsgierige bibliotheekmedewerkers en -bezoekers, die die leuke hond ook wel eens willen zien en knuffelen. Door zijn training blijft de hond altijd bereikbaar voor zijn begeleider, die hem steeds duidelijk kan maken wat er van hem verwacht wordt. Een therapiehond vertoont het gewenste gedrag bovendien bij alle betrokkenen en gedurende alle voorleessessies.

Veiligheid en hygiëne zijn gewaarborgd doordat de honden zodanig geselecteerd, getraind en getest zijn dat ze passen bij de activiteit. Hierbij speelt ook de aanleg van het ras een rol: drukke rassen zijn voor het voorlezen minder geschikt en zouden kinderen zelfs kunnen afleiden. Daarnaast selecteert Stichting Hulphond haar voorleeshonden op basis van hun talenten en karakters, waardoor de dieren zoveel mogelijk natuurlijk gedrag kunnen vertonen tijdens de activiteit. Een 'passende baan' is immers belangrijk voor het welzijn van de hond. Is de hond niet geschikt voor zijn werk, dan krijgt hij van Hulphond een andere baan of gaat hij helemaal niet aan de slag. De geschiktheid van de hond voor een bepaalde taak wordt tijdens twee intensieve opleidingsjaren bepaald en niet al op puppleeftijd, zoals doorgaans het geval is bij particuliere hondeneigenaars die hun hond willen laten opleiden. Zij schaffen een puppy aan voor therapiedoeleinden en kunnen het zich meestal niet permitteren de hond niet in te zetten als die later ongeschikt blijkt

voor zijn werk. Ook krijgen de therapiehonden van Hulphond regelmatig gezondheidschecks. Wanneer een hond ziek is, regelt Hulphond een (tijdelijke) vervanger.

7 DE ROL VAN DE BEGELEIDER VOOR MOTIVATIE

De voorleesbegeleider staat in voor de positieve interactie tussen kind en hond. Uit de relatie tussen hond en begeleider kan een kind afleiden dat het contact met de hond veilig is (Olmert, Nordstrom, Peters, St. Laurent, & Yount, 2015). De begeleider heeft een aanmoedigende rol en is in staat op de achtergrond te blijven (Francis, 2009). Pedagogisch inzicht en enige kennis van geletterdheidsontwikkeling zijn nodig, net zoals een opleiding in het omgaan met de hond. Kwispellezen-begeleiders (allemaal vrijwilligers) krijgen een training van Hulphond. Tijdens de voorleessessies van Kwispellezen corrigeert de begeleider het kind niet en interfereert zo weinig mogelijk. Doordat hij niet wordt onderbroken heeft het kind de kans om langere tijd achter elkaar te kunnen lezen. Hierdoor ervaart het kind dat het zelfstandig kan lezen, wat goed is voor het zelfvertrouwen (Cunningham, Perry, Stanovich, & Share, 2002).

8 BETROKKENHEID SCHOOL EN THUISOMGEVING

Ouders van deelnemers moedigen het initiatief aan. Door het ouderbetrokkenheidsprogramma van Kwispellezen doen zij inzichten op over hoe ze hun kind thuis tot lezen kunnen motiveren. Betrokken en enthousiaste ouders hebben een grote invloed op de motivatie van de deelnemers. Broertjes of zusjes zeggen dat ze ook willen Kwispellezen en deelnemers zijn op school op een positieve manier bijzonder. Leerkrachten vertelden dat kinderen die meedoen aan Kwispellezen nu wél zelf een boek willen kiezen op school, aangeven dat ze willen voorlezen in de klas en volop vertellen over hun ervaringen met de hond. Positieve ervaringen met de hond moedigen kinderen dus aan om ook in de klas mee te doen met lezen (Pillow-Price, Yonts, & Stinson, 2014).

9 CONCLUSIE

Een leesbevorderingsprogramma met een speciaal opgeleide therapiehond kan kinderen leesvaardigheidsondersteuning bieden. Een hond voedt de belangstelling voor lezen op een unieke manier en voornamelijk doordat hij geen mens is. Hij brengt leven in voorleessessies die anders meer op oefensessies zouden lijken. Een hond reageert op de voorlezer en die doet extra zijn best om levendig te lezen, foutjes te

corrigeren, het stemvolume aan te passen en het verhaal voor de hond zo begrijpelijk mogelijk te lezen. Voor het kind in zijn rol van ‘meer ervaren ander’ is het belangrijk de hond niet teleur te stellen. Kinderen durven meer ‘risico’s’ te nemen doordat de hond niet afkeurend zal reageren wanneer iets niet lukt. Begeleider en hond vormen een team dat het kind aanmoedigt om te proberen. Doordat het kind meer vertrouwen in zichzelf heeft en een groter competentiegevoel ervaart, gaat het daadwerkelijk beter lezen.

Door de hond verandert de manier waarop kinderen naar lezen kijken: het is niet langer ‘iets dat moet van school’, maar een spannende activiteit met totaal nieuwe en betekenisvolle interacties. De hond is een onconventioneel leesmaatje en maakt van lezen een activiteit waaraan je plezier beleeft en waarin je bovendien beter blijkt te zijn dan gedacht. Door de hond verandert de sfeer in de leesomgeving en we zien kinderen die niet graag lezen overlopen van enthousiasme om met de hond te gaan lezen. De hond bezorgt kinderen een succeservaring, zorgt ervoor dat ze zichzelf, voor het eerst, zien als een lezer en uiteindelijk leidt dat ertoe dat ze intrinsiek gemotiveerd raken. Dit is de start van een duurzame verandering (Beetz, 2015; Griess, 2010; Treat, 2013).

Enkel de aanwezigheid van een hond leidt nog niet tot resultaten. Daarvoor is ook een onderbouwd programma met een getrainde therapiehond en begeleider nodig dat aansluit bij de behoeften van individuele kinderen, in afstemming met de school wordt aangeboden en aandacht heeft voor ouderbetrokkenheid. Daarnaast is het belangrijk dat kinderen zich veilig voelen, niet alleen in fysiek opzicht, maar ook psychologisch. Kinderen ontwikkelen zich immers beter in een omgeving die positief bijdraagt aan hun zelfbeeld, die hen op hun gemak stelt en waarin ze kunnen meedoen zonder spanning te ervaren. Zo’n omgeving maakt lezen plezierig, betekenisvol, rijk aan sociale interacties en voedt de leesmotivatie.

LITERATUURLIJST

Albuquerque, N., Guo K., Wilkinson, A., Savalli, C., Otta, E., & Mills, D. (2016).

Dogs recognize dog and human emotions. *Biology Letters*, 12(1), 1-5.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*.

Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Beetz, A. (2015). *How animals in schools can support learning*. Geraadpleegd van

<http://www.animalimpact.org/wp-content/uploads/2015/11/Keynote-Beetz.pdf>.

Borgi, M., & Cirulli, F. (2016). Pet face: Mechanisms underlying human-animal relationships. *Frontiers in Psychology*, 7, 298.

- Cunningham, A., Perry, E., Stanovich, K., & Share, D. (2002). Orthographic learning during reading: Examining the role of self-teaching. *Journal of Experimental Child Psychology*, 82(3), 185-199.
- Ehriander, H. (2016). Book dog and Astrid Lindgren: A project to promote reading children's literature. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*, 54(1), 61-65.
- Flowerday, T., Schraw, G., & Stephens, J. (2004). The role of choice and interest in reader engagement. *The Journal of Experimental Education*, 72(2), 93-114.
- Francis, A. (2009). Thursdays with MacGyver: The benefits of a library therapy dog. *Children & Libraries. The Journal of the Association for Library Service to Children*, 7(2), 50-52.
- Friedmann, E. (2000). The animal-human bond: Health and wellness. In A. H. Fine (red.), *Handbook on animal-assisted Therapy* (pp. 41-58). San Diego, CA: Academic Press.
- Friedmann, E., Katcher, A., Thomas, S., Lynch, J., & Messent, P. (1983). Social interaction and blood pressure: Influence of animal companions. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 171, 461-465.
- Friesen, L. (2010). Literacy to learning goes to the dogs: Animal-assisted literacy proves positive. *ATA Magazine*, 91(2), 14-16.
- Friesen, L., & Delisle, E. (2012). Animal-assisted literacy: A supportive environment for constrained and unconstrained learning. *Childhood Education*, 88(2), 102-107.
- Grajonfer, D., Harte, E., Potter, L., & McGuigan, N. (2017). The effect of dog-assisted intervention on student well-being, mood and anxiety. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(5), 483.
- Griess, J. (2010). *A canine audience: The effect of animal-assisted therapy on reading progress among students identified with learning disabilities* (proefschrift, University of South Florida). Geraadpleegd van <https://dissexpress.proquest.com/dxweb/results.html?QryTxt=&By=griess&Title=canine+audience&pubnum=3425685>
- Hall, S., Gee, N., & Mills, D. (2016). Children reading to dogs: A systematic review of the literature. *PLoS ONE*, 11(2).
- Henk, W., & Melnick, A. (1995). The Reader Self-Perception Scale (RSPS): A new tool for measuring how children feel about themselves as readers. *The Reading Teacher*, 48(6), 470-482.
- Heyer, M., & Beetz, A. (2014). Grundlagen und Effekte einer hundegestützten Leseförderung. *Empirische Sonderpädagogik*, 2, 172-187.
- Horowitz, A. (2015). Reading dogs reading us. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 159(2), 141-155.

- Jalongo, M., Astorino, T., & Bomboy, N. (2004). Canine visitors: The influence of therapy dogs on young children's learning and well-being in classrooms and hospitals. *Early Childhood Education Journal* 32(1), 9-16.
- Lamkin, D. (2017). *Fostering literacy learning with three middle school special-education students using therapy dogs as reading partners* (proefschrift, Albany State University). Geraadpleegd van <https://pqdtopen.proquest.com/doc/1980385033.html?FMT=ABS>
- Lane, H., & Zavada, S. (2013). When reading gets ruff: Canine-assisted reading programs. *The Reading Teacher*, 67(2), 87-95.
- Le Roux, M., Swartz, L., & Swart, E. (2014). The effect of an animal-assisted reading program on the reading rate, accuracy and comprehension of grade 3 students: A randomized control study. *Child Youth Care Forum*, 43, 655-673.
- Levinson, B. (1972). *Pets and human development*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Melson, G. (2005). *Why the wild things are: Animals in the lives of children*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Noble, O., & Holt, N. (2016). A study into the impact of the Reading Education Assistance Dogs scheme on reading engagement and motivation to read among Early Years Foundation-Stage children. *Education 3-13*, 46(3), 277-290.
- Odendaal, J. en Meintjes, R. (2003). Neurophysiological correlates of affiliative behavior between humans and dogs. *The Veterinary Journal*, 165(3), 296-301.
- Olmert, M., Nordstrom, M., Peters, M., St Laurent, M., & Yount, R. (2015). Canine connection therapy: Finding purpose and healing through the training of service dogs. In E. C. Ritchie (red.), *Posttraumatic Stress Disorder and Related Disease in Combat Veterans*, (pp. 197-209). Cham: Springer.
- Pillow-Price, K., Yonts, N., & Stinson, L. (2014). Sit, stay, read: Improving literacy skills using dogs! *Dimensions of Early Childhood*, 42(1), 5-9.
- Ritter, G., Barnett, J., Denny, G., & Albin, G. (2009). The effectiveness of volunteer tutoring programs for elementary and middle school students: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 79(1), 3-38.
- Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. New York, NY: Oxford University Press.
- Serra Smith, C. (2009). *An Analysis and Evaluation of Sit Stay Read: Is the Program Effective in Improving Student Engagement and Reading Outcomes?* (proefschrift, National-Louis University). Geraadpleegd van <https://digitalcommons.nl.edu/dosearch/?q=serra-smith&start=0&context=892614&facet=>

- Schunk, D., & Pajares, F. (1997). The development of academic self-efficacy. In A. Wigfield & J. Eccles (red.), *Development of Achievement Motivation* (pp. 15-30). San Diego, CA: Academic Press.
- Siegel, W. (2004). The role of animals in education. *ReVision*, 27(2), 17-26.
- Treat, W. (2013). *Animal-assisted literacy instruction for students with identified learning disabilities: Examining the effects of incorporating a therapy dog into guided oral reading sessions* (proefschrift, University of California Santa Cruz). Geraadpleegd van <https://escholarship.org/uc/item/6552t4mx>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

OVER DE AUTEURS

Coosje van der Pol studeerde Algemene Cultuurwetenschappen en promoveerde in 2010 aan Tilburg University op een onderzoek naar hoe prentenboeken kunnen bijdragen aan de literaire ontwikkeling van jonge kinderen. Nadien was zij docent aan de masteropleiding Jeugdliteratuur in Tilburg. Sinds 2015 is zij Programmamaker Lezen en Literatuur bij De Bibliotheek Midden-Brabant.

Jessica van den Hurk-Van Schadewijk studeerde Internationale Bedrijfscommunicatie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Sinds 2009 werkt zij bij Stichting Hulphond waar zij vanaf 2015 actief is als Manager Research & Development binnen het Expertisecentrum. Het Expertisecentrum richt zich onder meer op wetenschappelijk onderzoek op het gebied van Animal Assisted Interventions.